

erdiko kaira

Amaiur 2012

Erregerik gabeko erresuma amets

Gogo duenak ikasi eta ekiten du lema antzeman dugu amaiurtarren hitzetan. 1512an erori zen Nafarroako Erresuma. Amaiurtarrek 1522ra arte eutsi zioten Gazteluari. 2012. urtean Haien ametsa gurea da ikuskizuna eratu dute, Pier Paul Berzaitz zuberotarren eskutik.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

AMAIUR 2012. HAIEN AMETSA GUREA DA. 1512an desegiten hasi zena 2012an berregiten ari dira: “Hor, goian zegoen Gazteluko azkeneko bizilagunek Nafarroako Erresuma defendatu zuten, *haien* ametsa galdu zen, eta *gurea* amets hura berreskuratzea da”. Horrela mintzatu zaigu Gaztelu Elkarteko buru Juan Mari Aleman amaiurtarra.

Alemanek eta Kike Otaegi donostiarrak abegi ona egin digute Amaiurren (Nafarroa

Garaia). Amaiur 2012 ikuskizunean parte hartuko duten dantzariak, musikariak eta hauen zuzendariak agurtu ditugu Gure Ametsa frontoian: Pier Paul Berzaitz, Dominique Espil, Edu Murumendaraz, Karlos Gimenez, bertzeak bertze. Entseatzen utzi ditugu. Alemanek eta Otaegik *Cicerone* lanetan aritzea onartu digute. Amaiurren gaindi abiatu gara.

Ikuskizuna jokatuko den lekuan gaude honezkerok, Arretxe etxalde aurreko zelaian. Anfiteatro natural moduko bat da. Harmailak soroan paratuko dituzte eta eszenatokia Arretxe aurrealdean. Ekitaldirako aldagela gisa erabiliko duten etxea Urrutia familiarena da: “Auzolanean ari gara. Bolondres lana da gurea. Herriko zurgina arduratuko da honen guztiaren muntaketaz” dioskute bidaideek.

Amaiurren 250 bizilagun dira. Nekazari-tzak badu munta handia. Errate batera, hiru nekazari txiki elkartu dira berriki eta kooperatiban dihardute. Ardien joareak entzuten ditugu ondoko larretan, artzaintza bizirik dago: “...eta abertzaletasuna ere bai. Amaiur plaza gorria da... Udalerri propioa geneukan, baina orain Azpilikueta dugu gure batzartokia. Azpilikueta azula da, nolabait”, dio Alemanek. Amaiurrek aspaldi galdu zuen herri kategoria. Baztan udalerrian dago egun. Hamabost herrik osatzen dute udala, Elizondo izaki plaza nagusia. Bertan dago Udaletxea: “Hauek denak hidalgoak hituen, ikusi etxeak eta armariak” gehitu du Kike Otaegik. Aspaldiko kontuak dira horiek inondik ere, badira berriagoak horratik.

Dominique Espil eta Pier Paul Berzaitz. Amaiur 2012 ikuskizunaren eragilea eta sortzailea, hurrenez hurren.

Borda Jauregia ondoan gaude, 1702an eraikia. Armategi nagusi izan zen XX. mendean, eta Guardia Zibilaren koartela 1996ra arte. 2005ean Kataluniako elkarte batek erosi zuen hotela bihurtzeko asmoz. Hotela da, baina itxita dago. Garai berean espainolen base militarra egon zen Amaiurren: “Iragan mendearen erdialdean, iparramerikarren eskutik base militarra ezarri zuten Gorramendin, Marshall Planaren garaian. Francok autarkia hautsi zuen AEBek lagunduta. Rota eta Torrejoneko baseak ere ezarri zituzten; erradar handiak zeuden hemen. OTAN tarteko, frantsesak libre antzean zebiltzan nonbait eta Frantzia kontrolatzeko ekimen estrategikoa izan zen mugaldeko basea. SESBeko Nikita Khrustxev Gorrarmendiko basea aipatu zuen Nazio Batuen Erakundearen, pentsa”. Baseak ekonomiari ez omen zion deusik ekarri, alabaina, bertako gazteek soldadutza bertan egin zuten luzaz. 1975ean, Franco hiltzean, bertan behera geratu zen basea. Transizio garaia hasi zen.

Gaztelura bisita

Elizondo eta Urdazubi lotzen dituen errepidea –Atsondo mendigaina tarteko– dago gure ezkeraldera. Gaztelu bidean goaz, herria erdibitzen duen karrika nagusitik, aldats goiti: “Erdiko karrika honen modukoak pasabideko herri inportanteetan daude. Herria bi zatitan eraikita dago, karrika bide ardatza izaki. Bideak mugara eramaten zaitu berehala”. Segura herriak ere badu halako tipologia –Gipuzkoa eta Nafarroa artean–. Gaztelatik

Europara zetozen bideak dira. Transakzio ekonomikoak egiten ziren herriotan.

Ermita tiki batean gaude, aldirian. Ezkerrean, gorago, Gaztelua dago. Gaztelu Elkar-teak ermita berritu du auzolanean. Bertatik hasten dira bisita gidatuak, elkarteko kideen eskutik. Amaiur Gazteluaren maketa berria begiztatu dugu, baita hamaika historia liburu ere: “Gaztelua horrela ageri da azken indusketen ondoren. Dena den, indusketak egin ahala eraldatzen joan daiteke. Dokumentazio berria agertuz gero, harresi bat edo bertze aldatzen dute”. Ermita ez da erabiltzen ekimen erlijiosoetarako jada. Sakristia almazena da”. Jimenez Jurío, Pedro Esarte, Tomás Urzainqui eta beste historialariaren lanak daude. Maia herri izenez galdetu diogu Alemani: “Amaiur euskaraz eta Maia erdaraz? Ez da errana Maia erdara denik, Jimenez Juríok hori zioen bederen”. Bitxikeria, bertan dagoen birjina da, katalana. Soldaduska bertan egin zuen katalan batek ekarria. Herriko sarrerako arkuan zegoen. Obretan ari zirela hautsi zuten. Berreskuratu eta moldatu ondoren ermitara ekarri zuten: La Moreneta birjina.

Gaztelu inguruan gaude dagoeneko, harresi aurrietan. Indusketa planoak seinalatzen du tokia. Gaztelu Elkar-teak sustatutako lanetako bat da. Zazpigarren indusketa kanpaina da aurtengoa, Aranzadi Zientzia Elkar-tearen eskutikoa. Logoa eta planoak ageri dira horma-irudian. Indusketaren baimena izateko Vianako Printzea Erakundearen izapideak bete behar ditzute urtero. Gobernuak ez ohi du baimena uztailearen azken eguna arte ematen: “Indusketa arkeologikoetan badago tirabira latza Aranzadi eta Nafarroako instituzioen artean. Iruñeko Gaztelu Enparantzan indusketa egin zenean desadostasun izugarriak sortu ziren”. Oztupoak izaten dira, urtetik urtera berritu behar baitute baimena. Lana beti motel doa, sosa beti urria baita. Halere, aurten ere, etorriko dira laguntzeko boluntarioak. Aurkikuntza dezente izan da orain arte.

Amaiur Gazteluan

Gazteluan gaude, Baztan harana gure begietan ageri: Arizkun herria parean dugu. Ezkerrean, mendien ostean, Bozate eta Errazu. Auza mendia lainopean dago, muga-mugan, Izpegitik Baigorriara doan bidea irudi: “1512an izan zen Nafarroako Konkista, baina Amaiurko Gazteluak 1522ra arte iraun zuen zutik, azken baluarte izan zen, erresistentziari emana” dioskute. Bi lagunek kontu kontari jarraitzen dute: “...azken gotorleku honetatik askok Lapurdi, Baxenabarre, Zubero eta Biarno aldera jo zuten, atzera eta aurrera ibili ziren hamar urte haietan. Elkar-tearen oraingo egitekoen artean, indusketaz batera, hamarkada haren berri ematea da”. Gorramendiri begiratu diogu

Amaiur 2012: Haien ametsa gurea da

HAIEN AMETSA GUREA DA ikuskizun musikala Amaiurko Gaztelu eta Mauleko Amis du Château fort elkar-teek antolatua da. Gaztelu Elkar-teko Juan Mari Alemanek horrela azaldu digu ekimenaren nondik norakoa: “2000. urtean Pastoral bat egin nahi izan genuen Amaiurren, Nafarroako Konkista gaia harturik. Zuberotarrei proposatu genien, baina Pastoralaren dinamika dela-eta ezin zen gauzatu. Alabaina, beraiei esker abiatu genuen orain prestatzen ari garen ekitaldiaren asmoa. Historia kontatzeko beste modu bat da: kan-

tuz, musikaz, dantzaz, halere, gure historiaren bilakaera ere azalduko da”.

Ikuskizunak lau gertaldi dauzka. Lehena, Errege katoliko inperialistak. Bigarrena, Nafarroaren konkista dorpea. Hirugarrena, Amaiurko setioa. Eta azkena, Nafarroa betiko.

45.000 euroko aurrekontua du egitasmoak. 100 bat lagun ari dira lanean. Antolatzailerik 1.400-1.500 lagun espero dituzte Amaiurren uztailearen 20an, lehen emanaldian. Agorriko 10ean eta 11n Maulen jokatu izanena da berriz ere.

berriz ere, iparramerikarrek armez hartu zuten tokia. Lainoepen dago hau ere.

Gazteluko aljibearen aurrean gaude, Monolitoaren ezkerrean. Harrinabarreko plakan 2022 urtea ageri da. Beste batean Monolito eraiki zuteneko urtea: 1922. Hegoaldeko lau diputazioen arteko akordioaz egin zuten Monolitoa, duela 90 urte. 1982an, berriz, Carlos Garaikoe-
txea izan zen bertan, EAEko lehendakari zela, eta geroago Juan Cruz Alli, Nafarroako Diputazioaren burua: “Alli, txapela eta guzti izan zen. Kristoren trifulka armatu zioten UPNkoek. Hartaz gero hasi zen bere galtzea”.

Jimenez Juríok *Amaiur*, *símbolo de Navarra* liburuan kontatzen duenez, 1922an, Lorenzo Oroz Urriza, navarrista, Diputazio burua, Nafarroaz eta Euskal Herriaz mintzatu zen hemen. “Gaur egun Arnaldo Otegi mintzo den antzera” dioskute lagunek. “Bederatzi urte beranduago erauzi zuten monolitoa, errepublikar eta erreketen liskarrak tarteko”. Gero etorri ziren gerra eta frankismoa. Gerra Zibilaren ondoren sortu zen Gaztelu Elkar-
tea, monolitoa berreskuratzeko asmoz. 50 urtez deseginda egon zen, inguruko amildegi-
ko harriez berreraiki zuten. Amildegiari begira gaude. Gazteluak erretagoardia ondo babestua zeukan erasoetatik, alajaina. Gaztelu Elkar-
tearen logoan bost aldeko gaztelua ageri da, eta dorrea. Gazteluaren eitea agertu digu Alemanek: “Hor dorre altua zegokeen, zelatatzekoa. XI. mendean atakeko sistemak aldatu ziren eta lehenbiziko harresiak eraiki zituzten, gero eta behar gehiagoaren ondoren, bigarren harresia ere bai, dorre altuago batekin. Artilleria asmatu ondoren, baluarteak egin zuten, kanoikadak agoantatzeko. Harrezkero baina, alturak ez zuten muntarik arkitektura militarrean”.

Ezkerrean, Juan Mari Aleman; Gaztelu Elkarteko burua. Eskuinean, Kike Otaegi, elkar-tearen eta ikuskizunaren laguntzaile donostiarra. Bien artean, Amaiur 2012 ekimenaren sustatzaile amaiurtarra.

Amaiur Espainiako gazteluen ibilbidean dago: “Aurten sartu dute. Bai, horixe. Baina Fiturren, Madrilen, Amaiur kendu zuten. Amaiur Gaztelua ez dago. Horrela erabiltzen dute informazioa. Hona heldu diren turistek geure eskutik jasotzen dute historia, historiari zenbaiten arabera. Noski, gure ustez, errealitate hobekien hurbiltzen dena. Hala-
ber, eskolekin aritu nahi dugu, egungo gazte-
tek guk ikasi ez dugun historia ikas dezaten”.

Ezkila: Amaiurko ezaugarria

Historiako istorioak berritzen heldu gara Gure Ametsa pilotalekura: Lapurtarren eta Baztan-
darren biltzarrak. Iraganean galdu zen admin-
istrazio politiko-juridikoa. Victor Hugok goraipatu zuen euskal demokrazia. Foruak eta lareak... Amaiurtarren etxekoan armarriko ez-
kila ere interpretatu dugu, Jimenez Juríoren laguntzaz betiere: “Amaiurtarrek ez-
kila jotzen zuten batzarrera deitzeko”. Biltzarrak, herriko plazan, elizan edo baselizan egiten zituzten. Amaiurko sinboloa da ez-
kila. Frontoiko frontisean margotutako armarran ere ez-
kila dago.

Pier Paul Berzaitz bildu da taldera, gurekin elestatzeko: “Ikuskizuna baikorra da. Abesti batean diodanez, jende anitz hil zen Gazte-
luan, ez bakarrik nafar, baina lapurtar, zuberotar, agian gaskoiak ere. Jende haiek bazuten ikusmolde bat, pentsu dut, eta ametsak ere bai, eta agian, gaur ahazten ditugu pixka bat...; ez guztiz, baina hainbat gauza ez da aipatzen naski, beste manera batez kontatzen da. Hala nola, Nafarroa askatu zutela frantsesengandik. Beharbada badago bertsio bat baino gehiago. Alabaina, hil zirenek errespetua behar dutela pentsu dut. Nik alderdi hori defendatzen dut”.

Horrela segitzen du zuberotarrak: “Ikuski-
zun hau egitea lan handia da, dirua behar da, krisian gaude, gu ttipiak gara... Hemengo per-
tsonen espirituari lotu naiz haatik. ‘Gure arbasoek eraiki zuten monolitoa bota zuten eta guk berriz eman dugu zutik. Agian, orain zuek behar duzue segida eman, zuen aldia da’ erran ziguten amaiurtarrek. Hitz horiek hun-
kitu ninduten”.

Berzaitz, Aleman eta Otaegi agurtu ditugu, hilaren 21era arte. Alta bada, historia hizpide amaitu dugu solasaldia. Horra azken biekin izandako hondar eleak: “Bistan da, ezin dugu egun duela 500 urte gertatu zena zehatz-
mehatz jakitera eman. Hau da, ezin dugu orduko bizimodua gaur egunera ekarri. Tira errege bat bazela? Bai, izan(go) zen. Baina, gaur ez dugu erregeren beharrik”.

“Gogo duenak ikasi eta ekiten du” zioen amaiurtarren lehenbi-
ziko lemak. Honatx azkenak: “Hobe erregerik ez eta erresuma gehiago”. ■

